

Frisistyk boppe?

Ton van der Wouden, Meertens Instituut

Het Fries is de officiële tweede landstaal. In wetten, besluiten en overeenkomsten is vastgelegd waar en wanneer het Fries gebruikt mag en moet worden. Er zijn regels en afspraken over het Fries in het onderwijs, en over het onderzoek naar de Friese taal en cultuur. Dit alles betekent helaas niet dat het ook heel goed gaat met het Fries, niet met het gebruik en niet met het onderzoek. Overigens is het Fries niet de enige taal waarvoor dat geldt. De andere landstaal, het Nederlands, is al bijna verdwenen als wetenschapstaal in heel veel vakgebieden, en de universitaire opleidingen neerlandistiek hebben veel minder eerstejaars dan nodig zou zijn om de behoefte aan eerstegraadsleraren te kunnen vervullen. Bovendien heeft het schoolvak te kampen met een gebrek aan status.

Op 29 maart 1969 organiseerde prof. H.T.J. Miedema (1922-2008), bijzonder hoogleraar in de Friese taal- en letterkunde in Utrecht vanaf 1 mei 1966, in Utrecht een studieconferentie over de studie van de Friese taal- en letterkunde aan de Nederlandse universiteiten.¹ Het was de eerste, en ook heel lang de enige bijeenkomst van zijn soort. Totdat precies vijftig jaar daarna, op 29 maart 2019, een conferentie werd gehouden over de toekomst van de frisistiek in het pand van de Fryske Akademy in Leeuwarden. De meeste van de daar gehouden lezingen zijn gebundeld in *De takomst fan de frisistyk. Tradysje en fernijing*, onder redactie van Rolf Bremmer, Riemer Janssen en Oebele Vries (Stifting Freonen Frysk Ynstitút Grins, 2020). Hieronder bespreek ik eerst kort de afzonderlijke bijdragen van deze nieuwe bundel, daarna maak ik nog een paar algemene opmerkingen.

In zijn inleiding vertelt organisator Rolf Bremmer dat de aanleiding voor deze bijeenkomst het feit is dat het tijdschrift *Us Wurk*, dat uitgegeven wordt door de Stifting Freonen Frysk Ynstitút Grins, zoals zoveel tijdschriften te kampen heeft met teruglopende abonnee-cijfers en kopij-stromen. De Groningse stichting besloot het niet alleen over het tijdschrift te hebben, maar de vraagstelling breder te maken, en een ‘beziningsdag’ te organiseren om ‘te diskusjearjen oer de ynhâld, tastân en takomst’ van de frisistiek, de wetenschappelijke studie van de Friese taal en cultuur, ongeveer op dezelfde manier als dat vijftig jaar geleden in Utrecht was gebeurd. Volgens Bremmer is het er niet echt op vooruitgegaan in vergelijking met vijftig jaar eerder: er zijn geen bijzondere leerstoelen Friese Taal- en Letterkunde meer in Utrecht,² Leiden of Amsterdam, de opleiding Fries aan de Vrije Universiteit is opgeheven, het hoofdvak Fries aan de Universiteit van Amsterdam is een bijvak (‘minor’) geworden. In Groningen is Friese taal- en letterkunde opgenomen in de (Engelstalige) studierichting *Minorities & Multilingualism*, waarbinnen studenten kunnen kiezen voor een ‘Fries spoor’ (Frisian Track).

Hendrik Meijering, emeritus-hoogleraar Duits en Oud-Fries aan de Vrije Universiteit Amsterdam, was als enige van de sprekers aanwezig bij de bijeenkomst van 1969. “Het vak zelf, en dus ook de context van de studieconferentie, was niet vrij van conflicten”, noteert hij, en dat is vermoedelijk een understatement.³ Thema’s die toen ook al speelden: is frisistiek (alleen) iets voor Friezen? Van wie is de frisistiek? Is er voldoende ‘Nachwuchs’?

Goffe Jensma, hoogleraar Friese Taal- en Letterkunde in Groningen – de enige hoogleraar Fries in Nederland – gaat uitgebreid in op de inrichting van de opleiding Fries in Groningen. De studie is innig verbonden met *Minorities & Multilingualism*, met minder nadruk op traditionele de ‘klassieke’ vakken,

¹ De voordrachten en discussies zijn gebundeld in Miedema & Kok (1969).

² De benoeming van Hans Van de Velde tot hoogleraar ‘Sociolinguïstiek, met bijzondere aandacht voor de taalsituatie in Fryslân’ was ten tijde van de bijeenkomst nog niet officieel. In zijn oratie brak Van de Velde een lans voor de (taalkundige) studie van het Fries, en plaatste hij zich in de traditie van de eerdere Utrechtse leerstoelhouders Fries, maar zijn leeropdracht is duidelijk een andere (Del Grosso 2020).

³ Wellicht is er stof genoeg voor een sleutelroman vergelijkbaar met *Het bureau*, maar wie zou die moeten schrijven?

zoals fonologie en syntaxis. Jensma denkt dat voor kleine talen zoals het Fries de enige kans om in het huidige tijdsgewricht te overleven is, de krachten te bundelen met andere opleidingen.

Jarich Hoekstra is hoogleraar frisistiek (vroeger: 'friesische Philologie') in Kiel – daarnaast wordt er in Duitsland nog Fries onderwezen in Flensburg, en heeft het Nordfriisk Instituut in Bredstedt een vergelijkbare functie als de Fryske Akademy: kennis- en onderzoeksinstituut voor het Fries, maar dan met name gericht op het Noord-Fries. Voordeel van een instituut in vergelijking met een universiteit is, in elk geval in theorie, dat er meer ruimte is voor langlopend beleid en onderzoek. De positie van het (Noord-)Fries is in Duitsland in de praktijk beter gewaarborgd dan die van het (West-)Fries in Nederland: in beide landen wordt het Fries formeel beschermd door het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden, maar in Nederland wordt daar veel minder aan gedaan dan in het bondsland Sleeswijk-Holstein, waar de rechten van het Fries in de grondwet zijn vastgelegd. Hoekstra is één van de weinige sprekers die expliciet uitspreekt dat de frisistiek in een crisis verkeert. Hij kan (bij de Fryske Akademy) geen beleid ontdekken in het benoemen van buitengewoon hoogleraren, en hij heeft een afschuw van de 'ôfgryslieke meartalichheidswaan', die hij ziet als een excuus om niet te veel aan Fries zelf te hoeven doen.

Arjen Versloot, hoogleraar Germaanse taalkunde met speciale aandacht voor de Duitse, Scandinavische en Friese talen aan de Universiteit van Amsterdam, pleit voor meer aandacht voor de historische grammatica van het Fries, om te beginnen voor de fonologie. Fries is een kopstudie in Amsterdam. De frisistiek wordt voor hoofdvakstudenten natuurlijk des te interessanter als er beroepsperspectief is, en dat valt niet mee. Gelukkig (?) is de staf van de Fryske Akademy behoorlijk vergrijsd en komen er daar hopelijk binnenkort banen vrij.

Siebre Dyk, tot aan zijn pensioen taalkundige aan de Fryske Akademy, geeft een overzicht van lopende en onlangs voltooide taalkundige projecten aan de Akademy. Binnenkort gaat daar een aantal taalkundigen met pensioen. Dat ziet hij als een mooie gelegenheid om een (nieuwe) koers uit te zetten, waarbij de waan van de dag niet richtinggevend zou moeten zijn. Hij pleit voor een langlopend project voor de taalkundige beschrijving van het Fries in historisch perspectief, waarbij alle grammaticale aspecten aan bod komen (Tony Feitsma vroeg daar 50 jaar geleden trouwens al om). Zoiets impliceert (op zijn minst) het aanstellen van een fonoloog, een morfoloog en een syntacticus. En samenwerking met de andere instituten.

Anne Tjerk Popkema, onder meer docent oud-Fries in Groningen, vraagt aandacht voor de jonge frisist (m/v), die verjonging en ontwikkelingskansen wil – het vakgebied is nu een bastion van oudere mannen. Wat nodig is, is strategisch personeelsbeleid, om kansen te bieden voor het aanstormend talent.

Volgens Anne Merkuur, promovenda taalkunde aan de Fryske Akademy, staat de toekomst van de frisistiek onder druk. Het is een vergrijsd vakgebied, en ook de Akademy is vergrijsd. Er is weinig doorstroming: van de laatste generaties afstudeerders in Groningen is er niemand op de Akademy terechtgekomen. Er zijn ook wel niet-frisisten aangenomen, maar die hebben dan in huis het vak moeten leren – van de oude garde, die bijna vertrekt. Als de Akademy geen loopbaanperspectief biedt voor frisisten, dan gaat er ook niemand Fries studeren omwille van een carrière daar. Het personeelsbeleid van de Akademy moet dus anders, en dat moet een prioriteit zijn voor de nieuwe bestuurder(s), anders werken er binnenkort helemaal geen frisisten meer.

Ernst Bruinsma, onder meer uitgever bij de Afûk, constateert dat de studie van de Friese literatuur al verwaarloosd werd bij de oprichting van de Fryske Akademy, dat dat ook al herkend werd op de bijeenkomst in 1969, en dat er nog steeds weinig aan wetenschappelijke studie van de Friese literatuur gedaan wordt. Wat de Akademy aan literatuur doet, beperkt zich hoofdzakelijk tot bio- en bibliografie. Er is weinig verbinding met de literatuurwetenschap: Friese literatuurstudie is historisch, traditioneel, provinciaal en a-theoretisch (en dat is al heel lang zo, getuige bijvoorbeeld Brouwer 1947). Wil ze relevant worden, dan moet dat anders: hij pleit dan ook voor een nieuwe, gezamenlijke

onderzoeksagenda. Bovendien moet de studie van de Friese literatuur publieksgerichter worden, bij voorbeeld door samenwerking met OBE, het podium voor literatuur, kunst en taal van Tresoar.

Yra van Dijk, hoogleraar moderne Nederlandse letterkunde in Leiden, heeft niet gesproken op de studiedag, maar de redacteurs vonden haar stuk, over de huidige positie van de academische studie Nederlandstal- en letterkunde, kennelijk goed passen in deze bundel: 'Nederlands niet geholpen met gemakkelijk pessimisme' is eerder verschenen in *NRC Handelsblad* van 10 juli 2019. Van Dijk formuleert vier grote opdrachten: ten eerste moeten overheid, universiteiten en publiek ervan overtuigd worden dat de prioriteit niet alleen bij de bèta-studies hoort te liggen, ten tweede moeten de overheid en de universiteiten gedwongen worden een structureel taal- en cultuurbeleid te ontwikkelen, ten derde moet de neerlandistiek (en dus ook de frisistiek) zich blijven vernieuwen om aan te sluiten bij een veranderend, meertalig en divers Nederland (c.q. Friesland), en ten vierde moet er bijgedragen worden aan een sterker en inhoudelijker schoolvak en eindexamen.

In de laatste bijdrage aan de bundel constateert Riemer Janssen dat het Fries minder aanwezig is in het academische landschap in Nederland dan vijftig jaar geleden: wordt het Nederlands straks net zo gemarginaliseerd? Hij haalt de hoogleraren Koppenol (VU Amsterdam) en Van Oostendorp (Nijmegen) aan, die de achteruitgang van de neerlandistiek in elk geval ten dele toeschrijven aan de invulling van het schoolvak Nederlands: als dat niet leuk, interessant, uitdagend is, waarom zou je dan Nederlands gaan studeren? Het ontbreekt de frisistiek aan financiële erkenning, aan structureel beleid, aan vernieuwing en aan goede inbedding in het middelbaar onderwijs. Hij eindigt met de vraag: van wie is de frisistiek? Met andere woorden: wie neemt de verantwoordelijkheid voor de wetenschappelijke studie van de Friese taal en cultuur?

In zijn signalement op neerlandistiek.nl beoordeelt Marc van Oostendorp *De toekomst fan de frisistyk* als een somber en terneergeslagen boek, dat volgens hem "een troosteloos bureaucratisch pad schetst naar de ondergang." De vele reacties op zijn stuk lijken het in grote lijnen met hem eens te zijn. En inderdaad: de wetenschappelijke frisistiek is vergrijsd en wordt steeds kleiner. Daar komt nog bij dat het beleid van de Fryske Akademy, hét kennisinstituut voor het Fries, niet helder is. Op zich is dat laatste dan wel weer te verklaren vanuit de gegevenheid dat het instituut twee heren dienen moet: enerzijds de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, die (wellicht onrealistisch) hoge wetenschappelijke eisen stelt, en anderzijds de provincie Fryslân, die een publieksfunctie verwacht (Hoekstra 2020).

De frisistiek verkeert in een crisis: dat wordt in de bundel zelden zo duidelijk gezegd, maar tussen de regels door wordt dat wel duidelijk: er zijn nog maar een paar hoogleraren Fries, en dat zijn zestigers, de meeste frisisten-taalkundigen aan de Fryske Akademy zijn zestigers, letterkundigen zijn er helemaal niet, en er is nauwelijks Nachwuchs. Maar *De toekomst van de frisistyk* blikkt vooral terug – wat dat betreft is de titel misleidend – en doorgaans nogal somber. Een heldere, breed gedragen, optimistische visie ontbreekt. Zelfs het begin van zo'n visie kwam overigens voor mijn gevoel ook niet bovendrijven bij de slotdiscussie van de toogdag van maart 2019: men kijkt naar elkaar, naar de jeugd (voor zover die in de frisistiek aanwezig is), naar de neerlandistiek (die misschien ook wel in crisis verkeert, en waar in elk geval ook geen concrete pasklare oplossingen te vinden zijn), naar de overheid (die de prioriteiten in de praktijk niet bij het onderwijs legt, en zeker niet bij de talen) en de politiek (die, zeker landelijk, niet kan scoren met het Fries). Er spreekt weinig positieve strijd lust uit de stukken, en dat terwijl het ook met het Fries ondertussen niet bepaald goed gaat (Mulder 2020). Er is geen oproep om samen de barricaden te beklimmen, de emancipatoire geest van de Fryske beweging is ver te zoeken. Als dat maar goed gaat: het valt nog te bezien of er over een kleine vijftig jaar, op 29 maart 2069, nog frisisten zijn om de volgende studieconferentie over de wetenschappelijke studie van de Friese taal- en letterkunde te organiseren.

Literatuur

J.H. Brouwer: Rede ta gelegenheit fan it útrikken fan de Gysbert Japicx priis to Boalsert op Freed 10 oktober 1947. *De Tsjerne* 2 (1947), 11, 321-324.

https://www.dbnl.org/tekst/tsj002194701_01/tsj002194701_01_0080.php.

Eric Hoekstra: Frequentie en luie-stoeltaalkunde. Een Friese taalkundige blikt terug op *Nederlandse Taalkunde* en op zichzelf. *Nederlandse Taalkunde* 25 (2020), 197-204.

Maria Del Grosso: Verwaarloosd-Fries-heeft-miljoenenimpuls-nodig. *Leeuwarder Courant* 4 maart 2020
<https://www.lc.nl/friesland/Verwaarloosd-Fries-heeft-miljoenenimpuls-nodig-25410489.html>.

H.T.J. Miedema en D.H. Kok (red): *De studie van de Friese taal- en letterkunde aan de Nederlandse universiteiten nu en in de toekomst. Verslag der Utrechtse studieconferentie van 29 maart 1969*. Utrecht: Friese Studieraad aan de Rijksuniversiteit. 1969.

Aant Mulder: Bliid-mei-in-deade-protter. *neerlandistiek.nl* 8 september 2020

<https://www.neerlandistiek.nl/2020/09/bliid-mei-in-deade-protter/>.

Marc van Oostendorp: Frisisten aller landen, verenigt u! *neerlandistiek.nl* 15 september 2020

<https://www.neerlandistiek.nl/2020/09/frisisten-aller-landen-verenigt-u/>.